

ОСВІТНЯ ПРАКТИКА В'ЯЗНИЦЬ КАЛІФОРНІЇ

Світлана Бабушко

д. п. н., доцент

Національного університету фізичного виховання і спорту України

Право на освіту є одним із конституційних прав кожного громадянина країни, в тому числі і засуджених. Це право, як і інші права, чітко регламентуються Кримінально-виконавчим кодексом України. Разом з тим, більшість прав у зв'язку з відбуванням покарання у вигляді позбавлення волі певною мірою зазнають деяких змін та обмежень.

Право на освіту передбачене Статтею 53 Конституції України. Стосовно засуджених це право реалізується через норми Ст. 125-126 КВК України, які передбачають, що у колоніях відповідно до законів України «Про освіту» (1991 р.), «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), для засуджених забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти. Крім того, поступові кроки з оновлення структури та змісту навчання засуджених також передбачені у «Концепції розвитку дистанційної освіти» (2000 р.), «Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті» (2002 р.).

Загалом сучасна пенітенціарна наука розглядає освіту як невід'ємну частину виконання кримінальних покарань і умову успішної реінтеграції в суспільство громадян, що скоїли кримінальні злочини. Пенітенціарна служба України наголошує, що засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від їхнього віку, створюються умови для самоосвіти. Їм надається можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній, які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їхніх потреб і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1]. Так, за статистичними даними пенітенціарних органів станом на 1 вересня 2016 р., в Україні з-поміж 148 установ виконання покарань при 75 функціонують професійно-технічні заклади. Загальноосвітнє навчання засуджених та осіб, узятих під варту, забезпечують 124 загальноосвітні навчальні заклади [2]. У 51% усіх закладів виконання покарань діють професійно-технічні заклади та у 84% установ засуджені можуть здобути середню освіту.

Однак, ці цифри набагато нижчі за середній показник у високорозвинених країнах. Крім того, незважаючи на позиціонування реформ у системі покарань в Україні, зміни відбуваються невисокими темпами і лише в окремо взятих установах, тобто на регіональ-

ному рівні. Для проведення масштабних змін в освіті засуджених необхідний комплекс заходів і відповідне законодавче забезпечення саме цієї категорії дорослих. Доцільним у цьому сенсі є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема досвід освітньо-реабілітаційних заходів для ув'язнених у США.

Звернення до зарубіжного досвіду зумовлене відсутністю аналогічних праць у вітчизняному науково-педагогічному просторі. Українські дослідники Л. Ганіна, Н. Калаїник, В. Кривіша, Р. Дрозд, О. Северин, В. Феуерман та інші вивчають загальні питання навчання засуджених в Україні.

Відтак аналіз сучасного досвіду реабілітації та освіти засуджених здійснимо на прикладі засуджених за кримінальні злочини та за розповсюдження наркотичних засобів, які відбувають покарання у в'язницях штату Каліфорнія, США.

Нині у США в'язниці коштують суспільству близько 35 млрд \$ на рік, що приблизно в два рази більше національного бюджету, що виділяється на добробут населення. Згідно з останніми даними, лише Каліфорнія утримує більше ув'язнених у своїх в'язницях, ніж Франція, Великобританія, Німеччина, Японія, Сінгапур і Нідерланди разом узяті, хоча названі країни у сукупності мають в десять разів більше населення, ніж Каліфорнія [3]. Статистика свідчить про зростання кількості засуджених віком до 28 років. Для того, щоб знову увійти в суспільство і стати законотворчими громадянами, юні дорослі-злочинці повинні мати таку можливість. Вирішальне значення для забезпечення можливості набуття необхідних навичок і впевненості для досягнення успіху у суспільстві має ефективна система реабілітації та освіти для злочинців [4].

Існує ціла низка реабілітаційних програм для засуджених та достроково звільнених. Більшість злочинців зобов'язані відвідувати протикримінальні та/або протинаркотичні програми реабілітації в рамках угоди їх умовно-дострокового звільнення. Однак аналіз статистики рецидивів свідчить, що ці програми часто вважалися безрезультатними. Хоча було кілька організацій, які намагалися вирішити ці питання, жодна з їх програм не була повністю успішною, зокрема в Каліфорнії, за винятком Фонду Делансі Стріт (Delancey Street Foundation). Ця організація була заснована Мімі Сілберт (Mimi Silbert) та Джоном Махером (John Maher) у 1971 році. Мімі Сілберт спеціалізувалася на кримінології і працювала тюремним психологом. Саме на своєму робочому місці вона спостерігала часто трагічні наслідки класичної системи покарань. Джон Махер, колишній засуджений, запросив Мімі приєднатися до

нього у створенні центру з кримінальної реабілітації та професійної підготовки.

Фактично, програма Делансі Стріт розпочала своє існування з чотирьох наркоманів у квартирі в Сан-Франциско. Наприкінці 1972 р. вже біля 100 колишніх кримінальників згуртувалися задля своєї реабілітації у суспільстві. Об'єднавши свої доходи і допомагаючи один одному, незабаром вони спромоглися купити старий маєток у Пасіфік Хайтс (Pacific Heights).

Створена М. Сілберт організація розробила цілком новий підхід до реабілітації колишніх засуджених, згідно з яким відповідальність за свою реабілітацію покладена на самих злочинців. М. Сілберт, критикуючи багато реабілітаційних програм, які фінансуються державою, стверджує, що ув'язнені отримують все, що їм потрібно, а платники податків це оплачують. За таких умов самі засуджені не несуть жодної відповідальності. Тому не дивно, що, коли вони виходять, знову повертають на стежку злочинності [3].

Програма Делансі Стріт зовсім відмінна від класичних моделей реабілітаційну систему. Ця організація надає самопомогу центрам освіти за місцем проживання колишніх наркоманів і ув'язнених. Організація знаходиться на самофінансуванні. Працює кілька комерційних підприємств, на яких зайнято понад 1000 мешканців, і які розташовані в п'яти районах всією країною: Нью-Мексико, Нью-Йорку, Північній Кароліні, Лос-Анджелесі і в Сан-Франциско, де і знаходиться штаб-квартира. Колишні ув'язнені живуть у відокремлених кампусах, найбільший з яких знаходиться саме в Сан-Франциско. Вік його мешканців коливається між 18 та 68 роками, з них 1/3 – афро-американці, 1/3 – іспаномовні і 1/3 – англійські екс-засуджені. Пересічний мешканець – це наркоман зі стажем понад 10 років, який побував у в'язниці 4 рази. Багато мешканців були членами банди, і більшість з них належать до найбільш небезпечних верств населення упродовж декількох поколінь. Приблизно сімдесят відсотків (70%) жителів є умовно-звільненими або проживають у такому кампусі як альтернатива позбавлення волі. Решта тридцять відсотків (30%) були безхатченками до проживання у кампусі. Середній мешканець функціонально неписьменний і некваліфікований. Мінімальний термін перебування у такому кампусі – два роки, проте середня тривалість перебування ближче до чотирьох. З моменту свого заснування, понад 10 000 чоловіків і жінок успішно реабілітувалися і адаптувалися до суспільства в якості юристів, водіїв вантажівок, продавців, медичних працівників, ріелторів, механіків, тобто законотворчих громадян, які сплачують податки [3].

Щоб стати мешканцем кампусу Делансі Стріт, потенційний кандидат має написати лист, скласти усний чи письмовий іспит та пройти співбесіду у формі інтерв'ю. І хоча ці кроки є формальністю, нові мешканці мають скласти присягу, щоб поселитися в кампусі Делансі Стріт на 2 роки. Упродовж цих років вони повинні отримати освіту, еквівалентну середній школі та здобути 3 різних умінь, які затребовані ринком. Крім ака-

демічної і професійної підготовки, мешканці кампусу також набувають міжособистісні та соціальні навички виживання, які охоплюють нові відносини, цінності, почуття відповідальності і самостійності, необхідної, щоб бути корисним членом суспільства. Однією з найбільш важливих особливостей програми є те, що кампус Делансі Стріт є вільним від наркотиків і алкоголю. За дотриманням правил стежать самі мешканці. Тих, хто порушує установлені правила, просять залишити кампус [3, 5].

Організація функціонує за принципом «кожен навчає іншого», старожили допомагають новачкам. Створення системи наставництва створює ієрархічну структуру. Новачкам у кампусі доручають малокваліфіковані господарські роботи. Усі мешканці працюють як єдина команда. У процесі зміни ставлення і прийняття принципів організації мешканці усвідомлюють їх вагомість і поступово трансформуються у «випускників», отримуючи більш кваліфіковані завдання, і нарешті самі стають наставниками «менті» (підопічних). Ідея цієї системи полягає у створенні нового образу для мешканця кампусу. Нові мешканці повинні зробити короткі зачіски, носити костюм і навіть змінити свою манеру ходьби. Їх просять діяти, ніби вони є високопоставленими громадянами або успішними керівниками, навіть якщо вони часто відчують протилежне. Сенс цього правила полягає в тому, щоб мешканці мали почуття гордості за себе через зовнішнє наслідування та ініціювали уроки щодо формування відповідальності.

Делансі Стріт пропонує ряд освітніх програм, призначених для ефективної реабілітації. Спочатку відбувається навчання за вибором. Мешканцям пропонується можливість вибрати новий спектр умінь, яких вони хотіли б набутися додатково з загальною середньою освітою. Ці уміння можуть бути набуті у сфері механіки, друкування, обробки даних, приготування їжі, а також інших видів діяльності.

Мешканці також можуть розвинути уміння міжособистісного спілкування. Вони самостійно обирають, чим зайнятися на дозвіллі: грати в баскетбол або інший вид спорту, виїжджати на природу, організувати барбекю. Ідея полягає в тому, щоб допомогти мешканцям взаємодіяти, розвивати дружні відносини і стати більш відкритими, не приховувати свій стан. Наприкінці першого року мешканці відвідують марафонські сесії з так званого «розсіювання», щоб допомогти їм позбутися величезної провини за те, що вони зробили в минулому. Нарешті мешканці залучають до волонтерської спільноти або соціальної роботи з іншими жителями, наприклад, до участі у найрізноманітніших проектах допомоги літнім людям чи праці з молодими людьми в бідних районах [5].

Найбільш цікавим аспектом Делансі Стріт є функціонування на засадах самофінансування. Адже, організація має низку підприємств, які виплачують заробітну плату резидентам кампусу та надають підтримку житловому будівництву. У кампусі Делансі Стріт працює ресторан, бізнес із перевезення, друкарня,

бізнес з виробництва і продажу різдвяних виробів та інші підприємства, які заробляють понад 10 млн. \$ на рік по всій країні. Прибуток цього проекту становить близько 3 млн. \$. Все, починаючи від будівлі до дверей і меблів або побудовано, або куплено або було пожертвовано і нічого не коштує платникам податків. Показовим свідченням ефективності діяльності фонду є комплекс, побудований у Сан-Франциско. Будівля, яка була збудована винятково на кошти резидентів, вартувала всього в 5 млн. \$, при оцінчій вартості понад 30 млн. \$. Будинок площею 370000 квадратних футів, містить 177 квартир, а також конференц-зали, кінотеатр, басейн і місце для нових та функціонуючих підприємств [2].

Результати програми Делансі Стріт досить вражаючі. Зокрема понад 80% мешканців залишаються у програмі упродовж повних двох років, більшість залишаються на 4 роки. В історії програми ніколи не було актів насильства або злочинної поведінки, а реабілітація наркоманів є достатньо успішною. Випускники програми стали поважними членами суспільства. Значною мірою, випускники Делансі Стріт за своєю кількістю та успіхами набагато перевершили всі очікування, і є безумовним свідченням того, що реабілітація кримінальників можлива [5].

Майбутнє проекту Делансі Стріт залишається оптимістичним. Крім продовження основних напрямів діяльності, Фонд почав ініціювати нові заходи щодо збільшення фінансування і прибутків. Одна із ініціатив полягає в тому, щоб наблизитися до «великого бізнесу», тобто відкрити більше роздрібних магазинів навколо своїх центрів. Вони сподіваються залучити відомих людей, установити знижки у роздрібних магазинах, в яких резиденти будуть навчатися працювати. Ідея полягає у поєднанні навчання і практики, що у майбутньому надасть резидентам можливість реалізувати власний бізнес у зовнішньому світі. Відтак, Фонд більш активно, ніж будь-коли раніше, набирає нових учасників програми. Було сформовано нову спілку з Каліфорнійським департаментом виправних установ, через яку і завдяки якій проводяться інтерв'ю з ув'язненими у в'язниці Сен Квентін перед їх звільненням. Ув'язнені мають альтернативу повернутися у своє колишнє життя, назад на вулицю, чи обрати реабілітацію за програмою Делансі Стріт.

Як свідчить практика реабілітації ув'язнених у США, для того, щоб здійснювати їх навчання, виправні установи потребують два основних компоненти: навчальний матеріал і людський капітал. Основною умовою забезпечення освіти для ув'язнених є наявність фінансів та бажання здійснювати таку діяльність. Проте освіта може надаватися ув'язненим навіть при відсутності спеціального фінансування. Крім того, потенційно дешевшою альтернативою у нинішній моделі освіти у в'язницях стало дистанційне навчання. На базовому рівні дистанційне навчання може здійснюватися за допомогою стандартного ТВ і відеотехнологій, які вже доступні в американських в'язницях. Ув'язнені можуть дивитися

фільми і мають доступ до відеоманітофонів і/або DVD-пристроїв для такої діяльності. Це ж обладнання може бути використано, щоб запропонувати відеокурси в рамках дистанційного навчання.

Для проведення дистанційного навчання не потрібно штатних працівників, а лише наставник, який пройшов попередній курс, може запропонувати рекомендації та відповідати на питання упродовж всього курсу. Матеріал курсу також можна опанувати при нульових додаткових витрат держави. Державні університети і коледжі на сьогодні пропонують низку популярних курсів на відеоплівці. Цей навчальний матеріал є власністю держави і може бути використаний у виправних установах для навчання ув'язнених за широкою тематикою. Ув'язнені повинні мати доступ до таких курсів, обрати один із них на вибір та у результаті завершити навчання із отриманням відповідних сертифікатів про освіту, а також набуті вміння, які відкривають ширші можливості для роботи в майбутньому. Наприклад, типовий коледж у Каліфорнії (Санта-Роза Junior College) пропонує сертифікати з різних предметів, починаючи від управління малого бізнесу до веб-графічного дизайну.

Широке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій містить значний освітній потенціал для реабілітації ув'язнених. Одним із прикладів ефективності використання цифрових технологій для навчання ув'язнених є доступна онлайн-програма, розроблена UC університетом. Шкільна система штату Каліфорнія має велику онлайн-програму, яка на даний час доступна у всіх закладах покарань штату. Як згадувалося раніше, у Каліфорнії популярними є курси з комп'ютерної освітньої програми, доступні для умовно чи достроково звільнених. Ці курси, спеціально розроблені для навчання дорослих є надзвичайно успішними. З розвитком технологічної інфраструктури виправних установ навчальні програми на основі доступних комп'ютерних курсів можуть бути передані і використані нинішніми ув'язненими.

Загалом електронні освітні курси для ув'язнених можуть пропонуватися через Інтернет, відео-конференції, вебінари і супутникове телебачення. Але саме завдяки інтернету та веб-технологіям дистанційні курси набули поширення і популярності.

Так, сотні американських коледжів і корпорацій проводять наживо навчальні курси по всій мережі. Існує безліч онлайн-кампусів з широким розмаїттям навчальних програм. Інтернет-технології стали доступним, зручним способом для поглиблення своїх знань, придбання навичок і повноважень. Веб-інструкція доступна всюди, де є комп'ютер, підключений до Інтернету. Онлайн-курси можуть бути безкоштовними або платними. Деякі призводять до традиційного академічного ступеня або професійної сертифікації; інші призначені для формування конкретних умінь.

Серед безлічі різних каталогів зі списком різних ресурсів варто назвати «Викладання і навчання в Інтернеті», який містить перелік онлайн-курсів з коледжів, університетів і комерційних навчальних закладів США.

Технічний коледж штату Вісконсін розробив окремі модулі для дистанційного навчання, серед яких є модулі, що заохочують слухачів до студіювання джерел – книг і статей у паперовому і цифровому форматі.

Для того, щоб отримати освітній рівень або вступити до академічної програми, ув'язненим необхідно подати заяву про прийом чи вступ. Віртуальний університет Каліфорнії пропонує тури онлайн-курсів від кількох кампусів-учасників і направляє на один із онлайн бібліотечних каталогів. Університет Фенікса також пропонує засудженим широкий вибір освітніх програм для здобуття освітнього рівня бакалавра та магістра. Ув'язнений сам може вибрати стиль навчання – онлайн-групи у класі або віч-на-віч із наставником. Існують також можливості для навчання в Інтернеті на робочому місці. Такі компанії, як Діджитал Сінк (Digital Think), створили навчальну технічну програму, яка створена для Web і пропонує курси з розвитку комп'ютерних умінь.

Таким чином, освітній потенціал Інтернету на теренах США широко використовується для реабілітації засуджених. Однак, крім переваг, освітні Інтернет-технології мають і низку викликів, які поглиблюються в установах виконання покарань, зокрема витрати, пов'язані з використанням ув'язненими Інтернету, а також наявність самого комп'ютера у в'язницях. Понад лише кілька в'язниць у Каліфорнії мають ці критично важливі ресурси. У результаті на сучасному етапі Інтернет не є таким привабливим засобом для навчання ув'язнених. Але освітня-практика впевнені, що веб-освіта може виявитися успішним і недорогим засобом навчання засуджених у майбутньому.

Для того, щоб ув'язнені могли навчатися дистанційно, адміністрації необхідно вирішити такі питання:

- час – визначити, скільки часу потрібно для кожного курсу і яким чином ці заняття поставити у розклад життя ув'язненого;
- місце – вибрати місце для навчання, яке було б зручним і не містило відволікаючих факторів, де можна було б розмістити свої книги, зошити, довідники тощо;
- ресурси – робочі зошити, підручники, папір, ручка, олівець, комп'ютер, відео-програвач чи DVD-програвач.

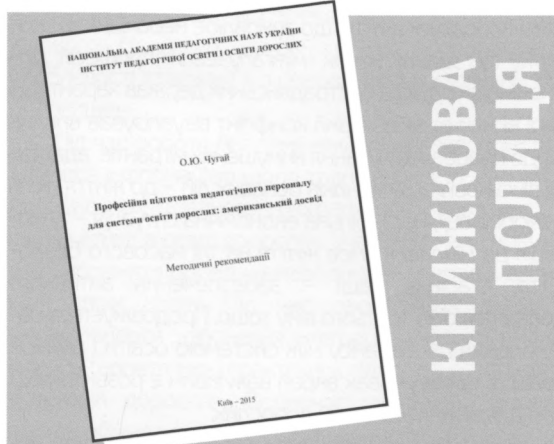
Крім того, дистанційне навчання потребує підтримки учителя чи інструктора. Ця підтримка, безумовно, не настільки значна, як відносини вчителя і учня. Проте хтось повинен бути поруч, щоб пояснити навчальний матеріал, концепції і запропонувати допомогу. Як мінімум, ця людина може бути іншим ув'язненим, який вже пройшов такий курс. Саме через відсутність миттєвого зворотного зв'язку і підзвітності з дистанційного навчання, потрібна така підтримка, щоб допомогти ув'язненим залишатися зосередженими і опанувати навчальний матеріал.

Таким чином, проаналізувавши досвід реабілітації засуджених у США через отримання освіти та набуття професійних навичок для подальшої успішної інтеграції у суспільство, відзначимо позитивний досвід у цій царині. Реабілітаційні програми, такі, як Делансі Стріт, довели свою ефективність і варті творчого використання

у вітчизняній практиці з урахуванням прогресивних здобутків освітан, які працюють із засудженими в Україні.

Література:

1. Ганіна Л. Реформування системи освіти дорослих засуджених в Україні / Л. Ганіна // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2011. – Т. 3(1). – С. 118-124.
2. Державна пенітенціарна служба України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>
3. The California Prison and Rehabilitation System / J/Arbon, A. van den Toorn, J. Hockin et al [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.stanford.edu/class/e297c/poverty_prejudice/citypoverty/california.htm
4. Северин О.А. Загальні педагогічні теорії та практики освіти в пенітенціарній системі країн Західної Європи / О.А. Северин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/25626674>
5. Delancey Street Foundation: official site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delanceystreetfoundation.org/>

Чугай О.Ю. Професійна підготовка педагогічного персоналу для системи освіти дорослих: американський досвід : метод. рек. /О.Ю. Чугай. – Київ, 2015. – 51 с.

У методичних рекомендаціях з'ясовано теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки андрагогів, здійснено визначення компетентності педагогічного персоналу для дорослих, охарактеризовано форми і методи організації навчання, розкрито структурно-змістові та процесуальні особливості підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США, а також проаналізовано можливості використання прогресивного американського досвіду у вітчизняній системі освіти та визначено шляхи їх реалізації.

Методичні рекомендації мають практичну спрямованість і призначені для науковців, викладачів, студентів, управлінців у галузі освіти.